

השיעור השבועי

גיליון מספר 467

"זהו ענין ראות את מוריך"

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פרץ שליט"א

לאור קריאתו החריגה והמיוחדת של מנן הראשון פוסק הדור שליט"א בשבוע שעבר, כל המעוניין להיות שותף בזכויות גיליון "השיעור השבועי", פרטי ההצטרפות בבג הניליון. שאו ברכה!

ר"ת	יציאה	כניסה
19:19	18:39	17:50
19:15	18:37	17:48
19:16	18:38	17:48
19:18	18:39	17:49

חג הסוכות | ט"ו תשרי תשפ"ה

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

הלכות חג הסוכות

דיני סוכה בעת המלחמה

[בתוספת דברים מתוך שיעור בישיבת "חזון עובדיה"]

ברכה על שינה בסוכה. ברכת המפיל אחר חצות. ישיבה בסוכה כשיש טילים. נהרג קרובו ברגל. שינה בסוכה במלחמה. שינת עראי חוץ לסוכה. ברכה על שינה בסוכה. מה נחשב למצטער שפטור מהסוכה. נמנום חוץ לסוכה. אם צריך להעיר הישן מחוץ לסוכה אם חיוב האכילה בליל סוכות מצד היו"ט או הסוכה. נשים באכילה בליל יו"ט. שיעור האכילה בליל יו"ט בכזית או כביצה. גשם בליל סוכות. אכילה בערב סוכות אחר חצות. אם צריך שיאכל דוקא מלחם שלו. לכיין בטעם המצוה

ברכה על שינה בסוכה

א. במשנה סוכה (כה). שנינו: אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה. ובגמרא שם (כו). תנו רבנן, אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישינים שינת עראי חוץ לסוכה. מאי טעמא, אמר רב אשי גזרה שמא ירדם. נמצא שחיוב שינה בסוכה הוא יותר חמור מחיוב אכילה, ששינת עראי אסורה מחוץ לסוכה. אלא שאין מברכים על השינה שמא לא ירדם, כמו שכתבו התוס' בברכות (יא. ד"ה שכבר), שאין השינה בידו. ולא דומה לברכת המפיל¹ שמברכים ולא חוששים שמא לא ירדם, דהתם היא ברכת השבח על מנהג העולם, מה שאין כן בסוכה הברכה על מצות שינה בסוכה ואם לא ירדם יש לחוש לברכה לבטלה. ולכאורה לפי דברי הריטב"א בחולין (קו). שכל שנטל ידיו על דעת לאכול פת כביצה, ונאנס ולא אכל, אין כאן ברכה לבטלה, שבשעה שנטל ידיו חשב לאכול פת כביצה. ולכאורה גם כאן בשעה שעלה למטה לשכב חשב בדעתו להירדם, ומה בכך שלא נרדם. וצריך לומר שכאשר יש שני עניינים, מעשה הנטילה ותנאי לאכול כביצה, בזה דיבר הריטב"א, אבל כאן זה ענין אחד לברך על השינה, ואם לא ירדם הוי ברכה לבטלה.

סוכה כשיש טילים

ב. נשאלנו מהערים הסמוכות לגבולות המדינה בדרום ובצפון, שרבים מתושבי ישראל מטווחים והאזעקות נשמעות, והלחץ בציבור גדול, ושאלו איך לנהוג בסוכה, אם לבנות סוכה מלכתחילה? האם חובה לישון בסוכה בימים אלו? ומי שאשתו איננה רגועה ומבקשת שישן בבית, האם פטור מן הסוכה? ובענין אכילה בסוכה, למרות שהאזעקה לא הופעלה באותו יום, האם החשש מלשמוע את האזעקה ואת הטילים והירוסים פוטרים את האדם מהסוכה.

דין המצטער

ג. והנה בספר יראים (סי' קכג) כתב: מצטער פטור מן הסוכה, פירוש שיש לו צער כשהוא בסוכה, ובצאתו מן הסוכה יצול מהצער, משום ד"תשבו כעין תדורו" בעיניו, ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן הצער. וכדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה. ומי שאינו בקי בשיעור הזה

¹ אני זוכר במשך שנים את מרן זצ"ל כשהיה הולך לישון היה נרדם קצת, ולאחר כמה דקות קופץ מהמיטה, כותב משהו וחוזר לישון, שנתו היתה למקוטעין. אולי היה חולם איזו קושיא או סברא, הוא לא תמיד סיפר, פעם סיפר שחלם על הריב"ש שנתגלה אליו, ומסתמא חלם הרבה חלומות של תורה. (השו"ת האוניו תשע"ח הע' 1)

² בשו"ת רב פעלים (ח"א סוד ישרים סי' יד) כתב שעל פי הקבלה לא מברכים ברכת המפיל לאחר חצות הלילה. וכן כתבו בספר זכרונות אליהו מני (עמוד ס) והכה"ח (סי' רלט סק"ח). אבל האמת שגם על פי הקבלה יש בזה מחלוקת, כי הגאון המקובל רבי ישעיה בסאן בשו"ת לחמי תודה (סי' כא) - הביאו הברכי יוסף (סי' רלט ס"ק ב) - כתב שאין האמת כדברי האומרים שעל פי הסוד מברכים המפיל עד חצות, אלא מברכים אותה כל הלילה. ועל פי הפשט ברור שמברכים אף לאחר חצות לילה, ולא נמצא שום חילוק כזה בגמרא ובראשונים

יתן לבבו שאם הוא מצטער בדבר ההוא, שאילו היה צער זה בביתו היה יוצא מביתו, רשאי לצאת מסוכתו. וכן כתבו המרדכי (פ"ב דסוכה סי' תשמ), שובלי הלקט (סי' שמג), ספר המכתם (סוכה כו. עמ' נח), וכן פסק הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) וזו לשונו: ואין המצטער פטור אלא אם יצול עצמו מן הצער, אבל בלאו הכי חייב לישב בסוכה אף על גב דמצטער. וכתב הט"ז (סק"י) דהוה אמינא שהטעם שמצטער פטור משום שיעקר טעם המצוה כדי להזכיר חסדי ה' יתברך עם אבותינו, כמו שנאמר (ויקרא כג. מג) "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל", וזה המצטער טרוד בצערו ואינו שם זאת על לבו, ולכן הוא פטור, קא משמע לן שאין הטעם אלא משום תשבו כעין תדורו, ואין אדם דר במקום צער כשיכול להנצל ממנו, והכא נמי בסוכה.

נפטר קרובו ברגל חייב בסוכה

ד. ובתשובת מהר"י קולון (שרש קעה) הקשה על דברי המרדכי הנ"ל מהגמ' בסוכה (כה). אמר רב, אבל חייב בסוכה, פשיטא, מהו דתימא הואיל ואמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, הא נמי מצטער הוא, קמ"ל הני מילי צערא דממילא, אבל הכא איהו דקא מצער נפשיה איבעי ליה ליתובי דעתיה. ואם נכונים דברי המרדכי, תיפוק ליה דאבל גם בצאתו מן הסוכה לא ימנע כאבו ולא יצול מצער, שדוחק גדול הוא לומר ששייבתו בסוכה תרבה עליו צער אבול. ע"כ. וכבר השיג עליו הב"ח (סי' תרמ), דאשתמיט מנייה מה שכתב הרא"ש (סוכה פ"ב סי' יז), דהאי נמי מצטער הוא בשייבתו בסוכה יותר מבישיבתו בבית, כי האבל חפץ להיות מתבודד ומתייחד עם צערו במקום צער ואפלה, להיותו טרוד בצער. קמ"ל. וכן העיר הברכי יוסף (סי' תרמ סק"ז), וסיים: שוב ראיתי למהריק"ו (שרש סב) דמשמע מדבריו שלא היו בידיו פסקי הרא"ש לסוכה.

זמן אצעקה

ה. ובנידון דידן ודאי שבצאתו מן הסוכה לא יצול מן הצער, שהרי אותו החשש קיים גם כשיצא מהסוכה, ולכן חייבים לעשות סוכה ולישב בה, ובפרט שבערים אלו, גם לפי הוראות פיקוד העורף מקיימים חיים כרגיל ויוצאים ובאים לקניות, ומסתובבים ברחבי העיר, ורק בזמן האזעקה נכנסים למקום מוגן קרוב. ובאמת

ובשלחן ערוך. על כל פנים כלל גדול בידיו, פשטנים ומקובלים הלכה כהפשטנים, וכמו שכתבו פוסקים רבים, מהם הרא"ש (בתשובה סי' א), הרדב"ז (ח"א סי' לו, פ), מהר"י אלגאזי בשלמי צבור (דף נג ע"א) - שהיה מקובל, ועוד (ראה ילקוט שבת א' ח"ב עמ' תקלז ובקנין אחרון סי' יא). מרן זצ"ל בשו"ת יחזק דעת ח"ד (סימן כא) ובשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סי' קח סוף אות קיז) כתב שלא יברך המפיל לאחר חצות, אלא ירהר שם ומלכות בלבד, אבל לאחר שנים (בחי"ד ח"ז סי' לט) חזר בו, כי על פי הפשט מותר לברך המפיל לאחר חצות, וחבל לחוש לדברי המקובלים ולאבד כל החיים את ברכת המפיל, אנתנו לא תרגולים וצריכים ללמוד לפחות עד השעה שתיים עשרה וחצי... ובפרט שגם על פי הקבלה אין הדבר ברור. לכן כל אחד ילמד את בני ביתו - אשתו ובניו ובנותיו - לברך ברכת המפיל בשם ומלכות במשך כל הלילה. (הה"ש תשפ"ב ואתחנן יו"ט)

אם ממקום סוכתו עד למרחב המוגן הקרוב כגון חדר מדרגות וכדומה, הוא יותר זמן מהנדרש להתגוננות באותו מקום, ויש התרעות לשהות בסמוך למרחב המוגן באותה שעה, אז באותו הזמן של ההתרעות פטור מן הסוכה.

שינה בסוכה בעת מלחמה

ו. לגבי שינה בסוכה ודאי שיהיה פטור בזמן המלחמה, שהרי לא תמיד ישמע את ההתרעה, וגם כשישמע עד שיקום ויגיע למרחב המוגן עלול להסתכן, ובבית הוא מוגן יותר, ולכן ישן בביתו, ובפרט אם אשתו אינה רגועה ועלולה להיכנס לחדרה ולא לישן, שאז דינו כמשמש לחולה שפטור מן הסוכה, וכמו שהעלה בשבט הקהתי (ח"א סי' קצח) גבי בן שיש לו געגועין על אביו, ופחד אחד אם ישאירו לבד. וביישובים הסמוכים לגדר שאין זמן התגוננות כלל, יעשו סוכה וישתדלו לאכול במהירות לכל הפחות כזית בלילה הראשון, ובשאר הימים, בזמנים שפיקוד העורף לא מחייב שהיה בסמוך לחדרים מוגנים, יאכל בסוכה אם אוכל כביצה פת, אבל בשאר זמנים פטור.

צער לישן בסוכה

ז. יש שנהגו להקל באופן כללי משינה בסוכה, הרמ"א (סי' תרל"ט ס"ב) מביא דברי המרדכי (פרק הישן), שמה שנוהגים להקל בשינה בסוכה, הוא משום צינה, שיש צער לישון במקומות הקרים. וכתב המגן אברהם (סק"ז), שלפי זה מי שאין לו כרים וכסתות ויש צינה, פטור מהסוכה. ומשמע שאם יש לו כסתות, אפילו כשיש צינה, יש לו להתכסות. אמנם הלבוש (סי' תרמ"ד) והגאון רבי זלמן (סי' תרל"ט ס"ח) מחדשים, שאם קשה לו להביא את הכסתות לסוכה, ויצטרך לטרוח להוציאן ולחזור ולהביאן, והוא מצטער באופן שכן לא היה עושה בביתו, הוי' "תשבו כעין תדורו" ופטור, אם לא שיש להם מקום בסוכה לכל ימי החג. וכן כתב באבני נזר (תא"ח סי' תפ"א ד). אולם מדברי המגן אברהם משמע לא כך, שהוא תלה אם יש כסתות או לא, משמע שאם יש לו כסתות אף שיש לו טורח בהבאה, חייב [א.ה. אף עין מו"א סי' תרל"ט ס"ג]. ובשו"ת בכורי יעקב (סי' יז) מבואר, שמצטער שייך רק אם יש צער בגוף הישיבה בסוכה, שאם לא כן כל אחד יפטור את עצמו משום טורח העשייה.

צרי לי המקום

ח. עוד כותב הרמ"א (סי' תרמ"ט ס"ד) בשם התרומת הדשן (סי' צב), מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידים ורגלים, לא מיקרי מצטער וחייב לישון בסוכה. אך החכם צבי (סי' צד) השיג, דהחוש מוכיח שאין לך מצטער גדול מזה. ודעת הרמ"א, דמצטער כזה הנובע משיעור סוכה ז' על ז', לא הוי בכלל מצטער. וזה גופא רצתה התורה לומר, צא מדירת קבע ולך לדירת עראי, ודירת עראי היא ז' על ז'. וזו דרכה של דירת עראי להצטער בפישוט ידים ורגלים בשינה.

נמנום חוץ לסוכה

ט. כמה היא שינת עראי שמחויב לישון בסוכה? הפרי מגדים (סי' תרל"ט מש"ז אות ה) כתב שזהו שיעור הליכת מאה אמה - 48 מטר, אבל נמנום מותר. וכן פסק המשנה ברורה (סי' יא) שנמנום מותר. ואמנם הגאון רבי צבי פסק פראנק בספר מקראי קודש (סוכות א ר"ס לג), דייק מדברי הר"ז"ה בעל המאור (סוף פסחים) שאפילו נמנום אסור, שהר"ז"ה הקשה, למה במצה מברכים רק בלילה הראשונה, ובסוכה מברכים בכל סעודה? ותיקן, שאפשר שלשה ימים בלי אכילת קבע, אבל בלא שינה אי אפשר (סוכה נג).³ וכיון שהחוב הוא גם על שינה ושהייה בסוכה, לפיכך מברכים מסעודה לסעודה. ואם נאמר שנמנום חוץ לסוכה אסור, יוכל לישון תוך שלשה ימים בנמנום, אלא ודאי שגם נמנום אסור.

שמחת בית השואבה

י. ברם לכאורה יש להוכיח מהגמרא סוכה (נג). שנמנום מותר, ששם אמר רבי יהושע בן חנני, כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה, לא ראינו שינה לעינינו, שעה ראשונה תמיד של שחר, משם לתפלת שחרית, משם לקרבן מוסף, תפלת מוסף, ביהמ"ד, אכילה ושתיה, מנחה, תמיד, ושמחת בית השואבה. איני, והא אמר רבי יוחנן, שבעה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן. ותיצו, דמכתפי אהדי. והרי בהר הבית לא היה סוכה, ומוכח שנמנום מותר. ויש לדחות, שהיו עסוקים בשמחה, ונדרמים מתוך אונס, ואנוס רחמנא פטריה, ולעולם נמנום מותר. ואף

³ במלחמת יום הכיפורים מרן זצ"ל הלך לבקר חיילים פצועים בבית החולים בת"א, בחול המועד סוכות אמרו לרב על פצוע שהיה חולה בשתי עיניו, הלכתי עם מרן לבקר אותו, ומרן בירך אותו, בכה יחד איתו, ואחר כך אמר לנהג: קח אותי בחזרה לבית, לא יכל להמשיך את הסיור, כי מה שראה שבר את לבו, ורק למחרת המשיך. וכך הלך מבית חולים לבית חולים, חילק לפצועים ספרי תהילים, עודד וחזק אותם. פעם באמצע מלחמה הביאו לו הליקופטר צבאי לתעלת סואץ וטס לחזק את החיילים שבחזית, אספו אותם לבונקר, פתאום נשמעה הפגזה, הכניס את הרב פנימה כדי שינצל. והחיילים סיפרו לו שכבר שבוע ימים הם לא ישנים, איך יתכן? לא הלכו לישון, אבל נרדמו בתוך הטנק, עד שבא פגז והעיר אותם... אי אפשר שלשה ימים בלי שינה. (הש"ש האזינו אות ט והע"ה)

⁴ אדם שרואה את חבירו שנרדם בהושענא רבה בבית הכנסת, אם יודע שחבירו ישמח על זה, יעיר אותו: אדוני, אין כאן סוכה. אבל לפעמים חברו בגדר מצטער, הוא היה כל כך עייף,

על פי שאין ראייה, מכל מקום להלכה גם נמנום אסור, וכמבואר בתשב"ץ (ח"א סי' ק ס"ה צריך) שגם נמנום כל שהוא אסור, לכן לכתחילה ראוי להחמיר גם בנמנום.

הישן חוץ לסוכה אם יש להעיר

יא. אך אם כבר נתנמנם, בהליכות שלמה (עמוד קסו) חידש, כי איסור שינה חוץ לסוכה לא נאמר אלא בעת שהולך לישון, אולם מי שישן כבר אינו בר חיובא ופטור מן המצוות, לפיכך יהיה מותר אפילו להוציא תוך כדי שינה מן הסוכה. וכן מי שנרדם לאנסו חוץ לסוכה, אין חיוב להעיר אותו, שלא עבר שום עבירה. אך מי שנרדם עם תפלין צריך להעירו, כי יש ביזוי לתפלין. וכן כהן שישן באוהל המת צריך להעירו, שהרי המשך הטומאה הוא גם כשהאדם ישן ועושה עבירה לאונסו. ולא דומה למתנמנם ובירך ברכת המזון שיצא, שרק ישן ממש פטור מן המצוות. ולפי מה שכתב במנחת שלמה (ח"א סימן א אות ב), שאם התחיל קריאת שמע או שמונה עשרה בכוונה, ובאמצע התפלה רק השפתיים נעות כהרגל ומחשבתו היא בדברים אחרים לגמרי, אפילו הכי יצא ידי חובה. לפי זה אפשר שהוא הדין במי שמתכוין למצות שינה בסוכה, שיש לומר שממשיך לקיים המצוה גם כשישן, כי אין הבדל גדול בין חושב בדברים אחרים לגמרי ורק השפתיים נעות לבין ישן ממש, ויהיה מותר להוציא מהסוכה. אמנם בשדי חמד (מערכת יד כלל לב) הביא מספר מתת ידו שהוכיח מזה, שהישן ביום בציצית, אינו חוזר לברך על הטלית, שהרי גם הישן מקיים מצות ציצית. ועוד כתב שם, שאם אחד ישן בסוכה ובא חבירו והוציאו ביטל את חבירו ממצוה. וגם הכן איש חי (פרי האזינו אות ח) כתב שחייב להעיר את הישן חוץ לסוכה. ולהלכה אין חיוב להעירו, שזה בגדר אונס, ואם יעיר אותו יהיה בגדר מצטער הפטור מן הסוכה (עיין חו"ע סוכות עמ' רא, ילקו"י סוכה עמ' תשכז).

אם ואם מצטערים לישן בסוכה

יב. אם אביו או אמו מצטערים לישן בסוכה, מאחר שחוששים שמחמת הצינה הבן יצטנן ויחלה, הבן פטור מלישן בסוכה, ככל מצטער שפטור מן הסוכה. שכשם שאין אדם ישן בביתו במקום שהוא בניגוד לרצון הוריו, כך הדין בסוכה, "תשבו כעין תדורו". וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סי' כא). ולפי זה אף דנקטינן לדינא שכל שאין לאב הנאה ישירה אין חיוב כיבוד אב ואם, מכל מקום כאן יש לפטור מיישיבה בסוכה מטעם שאינו בכלל תשבו כעין תדורו. ועוד, שבמקום שיש לאב צער, גם בדבר שאין לו הנאה ישירה יש מצוה לשמוע לקול אביו שלא לצער (ראה ילקוט יוסף סוכה עמ' תשצב).

לא כיוון לשם מצות סוכה

יג. בספר מנחת שלמה (ח"א סי' א) חוקר, מי שאכל וישן בסוכה ולא נתכוין לשם מצוה, האם לדעת הפוסקים שמצוות צריכות כוונה ולא נחשב כעושה מצוה, ממילא נחשב שעובר על עשה ודומה לאוכל חוץ לסוכה, או שאף שלא עשה מצוה, הרי גם עבירה לא עשה, ואינו נחשב כלל כאוכל חוץ לסוכה. וכתב מרן זצ"ל (חו"ע סוכות עמ' צח), ולדעתי הדבר ברור שאפילו למאן דאמר מצות צריכות כוונה, אם לא נתכוון, אף שלא קיים המצוה כהלכתה, אבל אין מקום לחושבו כאילו אכל חוץ לסוכה, ובפרט לפי מה שכתבו כמה אחרונים שהדין שמצוות צריכות כוונה אינו אלא מדברנן, אבל מן התורה יוצא ידי חובה אף בלי כוונה, ומהם בשו"ת בנין עולם (תא"ח סי' יח דף כ"ד), ובשו"ת מהר"ם שיק (ח"ד סי' ס"ע), והגאון רבי שלמה קלוגר (טוטו"ד תליתאה ח"ב סי' קכו, שנות חיים בקונטרס שו"ת סת"ם תשובה מה), ושכן דעת מרן הבית יוסף. גם בשו"ת בית שערים (תא"ח סי' רלו) כתב, שאפילו למאן דאמר מצוות צריכות כוונה, אם עשה המצוה בלא כוונה, עשה חצי המצוה דהיינו המעשה, וחיסר החצי של הכוונה (ויע' ילקו"י סוכה עמ' תר"ז).

באו אורחים בנחלתך

יד. מי שהגיע לו אורחים בחג, ומתעכבים שם, ולא יכול לבקש מהם שיצאו מהסוכה, מה יעשו בני הבית הרוצים לישן בסוכה והם מתעכבים. דעת הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך (הליכות שלמה עמ' קע) שזה בכלל מצטער הפטור מן הסוכה, ולא גרע ממצטער מחמת יתושים או מחמת קור, ולכן פטורים מסוכה. ואמנם זה דוקא לבני הבית שאין הזמנת האורחים תלויה בהם, ולא צריכים לחפש סוכה אחרת, אבל בעל הבית שהזמנת האורחים תלויה בו, אינו נפטור ממצות סוכה בשעה זו.

ונרדם, ואם יעיר אותו, יאמר לו: מה אתה מעיר אותי? אני מצטער! לא יעירו משינתו. פעם נסעתי בחול המועד סוכות באוטובוס שהיה אז קו 400 לבני ברק, והיה אשכנזי אחד צדיק עם נרויים, שהסתובב באוטובוס ועשה כפיים כל הזמן, כדי שלא יירדמו, בפרט בפסקים בכניסה לבני ברק. כשעבר ליד אמרתי לו: זה גול שינה, מה אתה עושה. אמר: צריך סוכה! אמרתי לו: המצטער פטור מן הסוכה, בדרך כלל מי שישן באוטובוס הוא מצטער, כי יש שמע פקקים, ואין לו סוכה לישון. (הש"ש בחקתי תשפ"ד הע"ה יג)

דרך אגב, בלקט יושר (ח"א עמוד קמד) כותב על המהרא"י שהיה ער בערב יום טוב, כדי שישן בתיאבון בלילה. ואמנם מדברי הריטב"א בסוכה (סוכה כז) מבואר לא כן, דלא שייך שיהיה בתיאבון אלא גבי אכילה.

מי נקרא הדיוט

טו. והנה המצטער שפטור מן הסוכה, שבכל זאת יושב ואוכל בסוכה, כתב הרמ"א (ס"י תרל"ט ע"ף ז) שנקרא הדיוט. ובשו"ת עונג יום טוב (ס"י מט) העיר, דאמאי קראו לו רק הדיוט, לכאורה עושה איסור של הנאה מהסוכה, שמאחר שנפטור מהסוכה, כל שיושב שם נהנה מהצל של הסוכה, ועצי סוכה אסורים בהנאה כל שבעה, וכמו שדרש רבי עקיבא (סוכה ט). "חג הסוכות שבעת ימים לה". ואמנם אותם שיש להם גגות שממסים בשעת הגשמים, נראה שאין בזה חשש במה שנהנה מהסכך, שכיין שנפסלה הסוכה משום סוכה שתחת הבית, מותר ליהנות ממנה מן התורה, ודומה למה שכתב הטור (ס"י תרל"ט) שאם נפללה הסוכה, העצים אסורים בהנאה מדרבנן. ואפשר לומר שבידו גשמים חכמים לא אסרו לשבת בה. אבל ליהנות ממש מסוכה שלא נפללה, וכגון לאכול שם, לכאורה יש כאן איסור. ואם כן למה אמרו "הדיוט"? ובביאורי הגר"א (ס"י תרל"ט ס"ה) הביא דברי הרשב"א, שבידו גשמים "אין שם סוכה עליו", והיינו שבזמן שיוצאים גשמים יש פסול בסוכה, ואין על זה שם של סוכה. ואפשר שלגבי הפטור מסוכה משום גשמים בחג, הוא פטור "בחפצא" של הסוכה, שאז היא נחשבת לסוכה פסולה, ולכן אם יורדים גשמים והוא בכל זאת לא יוצא מן הסוכה, אינו עובר על איסור הנאה מן התורה, אחר שזו סוכה פסולה. ותכמים לא גזרו איסור הנאה בנפלה הסוכה רק בהנאה שלא כדרך ישיבה בסוכה, אבל הנאה שהיא בדרך ישיבה בסוכה, לא אסרו חכמים בהנאה.

מצטער בשאר מצוות

טז. ודע, שהפטור של מצטער שייך רק לענין סוכה, הרדב"ז (בתשו"ח ס"ג ח"א תכה) נשאל בדין הסומא, או מי שחולה בעיניו שאינו יכול לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, האם חייב ללכת אצל אחר שיקרא שנים מקרא ואחד תרגום והוא ישמע ויצא ידי חובה. והשיב, שלענין החולה רואה אני שהוא פטור לגמרי, שלא יהא אלא מצטער שהוא פטור מן הסוכה שהיא מצות עשה של תורה, וכל שכן בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, והחושש בעיניו השמיעה קשה לו, ומשום כך אין מבקרים מיחוי העין משום שהדיבור קשה להם, וגם השמיעה. ע"כ. והעירו על דבריו, ששונה מצות סוכה שנאמר בה "תשבו כעין תדור", ומה ראייה לגבי חובת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, שכל שאפשר שישמע מאחר בכוונה לצאת ידי חובה, יוצא מדין שומע כעונה. ואם כן היה לו לחייבו לשמוע מפי אחר (שו"ת חזו"ן ס"ד אות ד והלאה, חזו"ן סוכות ע"מ קג). לכן מי שחלה בעיניו ומצטער בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, חייב לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, או שישמע הפרשה מאחר ויכין לצאת ידי חובה. לפי זה הוא הדין לגבי מצות כיבוד אב ואם, שגם אם הבן יצטרך להצטער בעבורה, אין הצער פטור אותו מחיוב המצוה, שאין פטור של מצטער אלא בחיוב ישיבה בסוכה, אבל לא בשאר המצוות. וכיוצא בזה דנו הפוסקים במי שיש לו צער באכילת המרור אם פטור מלאכול המרור בליל פסח, וכן בזה בשו"ת בשמים ראש (ס"י צד), ודימה זאת לדין מצטער הפטור מן הסוכה (ראה ילקו"ן סוכה ע"מ תשצד).

ברכות על סוכה ולולב

יז. בגמרא מסכת סוכה (מ"ה) נחלקו האמוראים מתי מברכים על מצות סוכה ומצות לולב, לדעת רבי יהודה בשם שמואל, מברכים על לולב כל שבעת ימי החג, אבל על סוכה מברכים רק ביום הראשון. והטעם כיון שזמן מצות לולב רק בימים ולא בלילות, והלילות מפסיקים, לכן כל יום זו מצוה בפני עצמה, אבל סוכה שמצוותה כל שבעת הימים בין ביום ובין בלילה ברצף, נחשב כמו יום אחד ארוך בלי הפסק. ורבה בר בר חנה אמר בשם רבי יוחנן, שעל סוכה מברכים כל שבעת הימים, ועל הלולב רק ביום הראשון, כי סוכה מדאורייתא כל שבעה, ולולב בשאר ימים מדרבנן. ואף על פי שנותלים לולב כל שבעה זכר למקדש, אין מברכים עליו אלא ביום הראשון שהוא מן התורה. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן, אחד זה ואחד זה שבעה. ובגמרא שם (מ"ה) אמרו, ואנן כרבי עבדינן, ומברכים כל שבעה, הן על לולב והן על סוכה, ולמרות שלולב בשאר ימים מצוותו מדרבנן, כבר ידוע שמברכים על מצוות דרבנן כגון נר חנוכה ונטילת ידיים, ובגמרא (שבת כג) שאלו: והיכן צוננו? רב אויא אמר מ"לא תסור", רב נחמיה אמר "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך".

מברכים מפעודה לפעודה

יח. התוספות שם (סוכה מ"ה ד"ה אחד) כתבו, שעדיין יש חילוק בין סוכה ללולב, כי הלולב מברך עליו רק פעם אחת ביום, כי כבר קיים את עיקר המצוה ליטלו פעם אחת ביום, מדאגביה נפק ביה (סוכה מ"ב). משהגביהו יצא בו, והגענועים הם רק להידור מצוה, אבל סוכה כל פעם ששווה בסוכה הוא מקיים מצוה ומברך בכל פעם, וכמו תפלין שבכל פעם שמניח ביום, מברך. וכן דעת רש"י (בספר האורה ס"י צו ובספר פרס הגדול ס"י קפז), הר"ף (שם) והרמב"ם (פ"ו מהל' לולב ה"ב), הרשב"א והריטב"א והר"ן. לעומתם דעת רבנו תם (בתוספות רבי יהודה החסיד ברכות י"א) שמברכים מסעודה לסעודה, וכן דעת הרא"ש, המרדכי והטור (ס"י תרל"ט). וכן פסק מרן השלחן ערוך (סעיף ח), והוסף הרמ"א "והכי נהוג", וביאר בספר ערוך השלחן (סעיף כח), שגם בסוכות כבירו נהגו לברך מסעודה לסעודה.

אכילת עראי

יט. במשנה בסוכה (כ"ו) אמרו, אוכלין ושותין אכילת עראי חוץ לסוכה, ולשון זה מורה לנו שהדין הוא לכתחלה. אמנם רבינו מנוח בספר המנוחה (דף מ"ז), כתב על מה שכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' סוכה ה"ו): אסור לאכול סעודה חוץ לסוכה, "אלא אם כן אכל אכילת עראי" וכו', שלכתחילה אסור לאכול פת מכזית ומעלה חוץ לסוכה, ורק אם אכל בדיעבד אין בזה איסור, ואפילו כזית עצמו לא יאכל חוץ לסוכה, וכיון דבעי סוכה בעי ברכה. אך מרן ביחוד דעת (ח"א ס"י סה בה"ע) תמה על דבריו מלשון המשנה, "אוכלים ושותים" עראי חוץ לסוכה, והיינו אפילו לכתחלה, ועל זה מפרש בגמרא: וכמה אכילת עראי, כדטעים בר בי רב ועייל לכלה, דהיינו כביצה, ופירשו רש"י והראשונים, כתלמיד הממהר ללימודו. ועוד יש להוכיח מהמשנה (סוכה כ"ו): וכשנתנו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו. והגמרא העמידה שאל כל פחות מכביצה שאין צריך נטילה וברכה, הא כביצה צריך נטילה וברכה. והרי רבי צדוק עשה מעשה לכתחלה לאכול יותר מכזית חוץ לסוכה. וכן משמע מהראשונים - הריטב"א (סוכה כ"ה) והר"ן (ד"א ע"א מדפי הר"ף) ורבינו ירוחם (נ"ח ח"ב, דנ"ז ע"ג) - שמוותר לכתחילה לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה. וגם בדעת הרמב"ם יש לומר שמה שכתב "אכל", אין הכוונה שמוותר רק בדיעבד, ולעולם אכילת עראי אינה צריכה סוכה גם לכתחילה. וכן כתב מרן החיד"א במחזיק ברכה (ס"י תרל"ט ס"ד).

שיעור כללי בחיוב אכילה בסוכה בליל יום טוב

כידוע שיש חובה לאכול לכל הפחות כזית פת בליל יו"ט של סוכות בסוכה, כמו שלמדו בגמ' סוכה (כ"ו) מדכתיב בסוכות "חמישה עשר" ובחג המצות נאמר "חמישה עשר", מה שם לילה ראשונה חובה, כדכתיב "בערב מצות תאכלו", אף כאן לילה ראשונה חובה. ויש לחקור, אם חיוב האכילה בליל יו"ט ראשון של סוכות הוא מצד היו"ט גרידא, או שהוא חיוב מצד הסוכה.

חיוב האכילה מצד היום טוב?

יש בזה כמה נפקא מינה להלכה: א. נפ"מ באשה ששכחה לומר יעלה ויבא בליל החג בברכת המזון, דאי נימא דחיוב האכילה בליל יום טוב דסוכות הוא מכח הסוכה, ולזה אמרו גזרה שוה דט"ו ט"ז, אם כן נשים שאינן חייבות בסוכה, ולדידן אף אינן רשאיות לברך על מצוה זו, היכא דשכחו לומר יעלה ויבא אינן חוזרות. אבל אי נימא דחיוב האכילה הוא משום היו"ט, ואינו קשור לסוכה, אלא מכח גזרה שוה דט"ו ט"ז מחג המצות דבעי לאכול כזית בליל סוכות, כשם שהאשה חייבת במצה בליל פסח, כך תהא חייבת בכזית פת בליל סוכות אף בלא סוכה.

ב. וכן נפ"מ במצטער בליל סוכות, אם גם בליל סוכות פטור מאכילה בסוכה. **ג.** ועוד נפקא מינה, היכא שירדו גשמים בלילה הראשון והיו מצטער שפטור מן הסוכה [ולדידן הדין כן אף בליל יו"ט ראשון] ואוכל בביתו, האם חייב לאכול על כל פנים כזית פת, כגזרה שוה ט"ו ט"ז מחג המצות.

ד. עוד נפ"מ, אם חייב לאכול בליל סוכות שיעור כביצה או שיעור כזית, שאם הוא מצד הסוכה בעי כביצה שתהיה אכילת קבע, דבלא"ה אינו מחוייב בסוכה. ויש לדחות דשאני שבת ויו"ט דקובעו לסעודה ודי בכזית.

לאכול בערב סוכות

ה. ועוד נפ"מ אם מותר לאכול בערב יו"ט משעה עשירית, וע' בד"מ (ס"י תרל"ט ס"ק"ו) בשם הירושלמי. ובחזו"ע (ע"מ קכא) תמה בביאור ד' הד"מ. והנה אי נימא דהמצוה היא מצד היו"ט, ממילא צריך שיאכל לתיאבון כמו בפסח, אבל אי נימא דהמצוה היא מצד הסוכה, לא איכפת לן שיאכל לתיאבון, העיקר שיאכל כזית פת בסוכה. ולא דמי לגמרי לאכילת מצוה, כיון דמשם רק ילפי' לחיוב אכילה, אבל לעולם מצינן למימר שאינו אותו גדר, דבסוכה אין דין בעצם האכילה, ולכן א"צ שיהיה לתיאבון או לכס.

ו. ועוד נפ"מ במי שאכל בערב יו"ט ושבע, אם בכל זאת חייב לאכול בליל סוכות, דאם משום הסוכה, מחוייב לדחוק עצמו ולאכול לכל הפחות כזית בסוכה. אבל אם החיוב מצד היו"ט ושמחת יום טוב, כשהוא שבע אינו חייב לאכול בליל יו"ט.

ז. ועוד נפ"מ אי בעי' שהכזית יהיה "לכס" בדוקא, וכמ"ש המנ"ח (מצוה שבה ס"ק יג), ולגבי מצה האריכו בזה האחרונים, וה"ה לגבי פת בליל סוכות.

ח. ועוד נפ"מ דהא ק"ל מצוות צריכות כוונה, והשאלה היא בליל סוכות האם בעי' לכון לצאת יו"ח מצות סוכה גרידא, או לכון לשם מצות אכילה ביו"ט, רק כיון שאוכל כשיעור מחוייב לאכול בסוכה. וע' בשו"ת בית שערים (או"ח ס"י שלה).

לכון בטעם המצוה

ט. ועוד נפקא מינה, דהנה ידוע מה שכתבו הב"ח וביכורי יעקב (ר"ס תריכה) דבסוכה בעי' שייכון לטעם המצוה, דכתיב בהדיא למען ידעו וכו'. משא"כ בשאר המצוות דסגי לכון לצאת גרידא. וראה בחזו"ע (ע"מ צ"ז). והנה אי נימא שעיקר המצוה בליל סוכות היא בשביל הסוכה, איה"נ צריך לכון בעת אכילת הפת בטעם המצוה, אבל אי נימא שעיקר המצוה היא בשביל היום טוב, די לכון בסתמא לשם מצוה.

מצוה הבאה בעבירה בליל סוכות

י. ועוד נפקא מינה, לפי מה שכתב במנחת חינוך (מצוה שכה) שדין מצוה הבאה בעבירה הוא רק במצוה חיובית, ולא במצוה קיומית, דהא טעמא דהאי מילתא דאינו יוצא י"ח במצוה הבאה בעבירה הוא משום דהקב"ה אינו רוצה בכך, ולא לרצונו לפניו דסניגור עשה קטיגור, ואני ה' שונא גזל בעולה. עיין ר"ן בסוכה יד ע"א מודפי ה"ף.

והנה משום זה שייך שפיר לומר דלא יצא ידי המצוה, כי זה אינו רצון הבורא יתברך, וא"כ לא קיים המצוה. וזה שייך שפיר במצוה חיובית, כיון דלא יצא ידי חובת המצוה, ממילא לא עשה המצוה וביטל המצוה, כי זה בזה תליא. אבל במצוות שאינן חיוביות, כגון ציצית וסוכה בשאר ימי החג, אם הם באים בעבירה, אמת דלא קיים רצון הבורא יתב, כי אין זה רצונו יתברך, אבל מכל מקום לא ביטל המצוה, רק דלא קיים, והוא ליה כמי שאינו לובש בגד כלל, או לא אכל כלל דלא קיים המצוה. הכי נמי נהי דלא קיים המצוה, כי לא לרצונו לפניו בזה, אבל מכל מקום לא ביטל, ולא נוכל לדון אותו כמי שאוכל מחוץ לסוכה, או שלובש בגד של ד' כנפות בלא ציציות. כי באמת הוא לובש ציצית ואוכל בסוכה, רק שאינו לרצון הבורא יתברך. והוא ליה כאילו לא קיים המצוה. אבל מכל מקום לא נוכל לדון אותו כאילו ביטל המצוה, כיון דמכל מקום עושה את המצוה.

ולפ"ז גם נידון זה הוא בכלל הנפ"מ בחקירה הנ"ל, דאי נימא שהחיוב הוא מצד היום טוב, הרי שאין אכילתו בליל סוכות מצד הסוכה, והוא כמו כל יום טוב, ומקיים המצוה של אכילה בליל ט"ו, אף שהסוכה גזולה. אבל אי נימא שהחיוב בליל ט"ו הוא מצד הסוכה, ממילא כיון שהסוכה גזולה, והיא מצוה חיובית, לא יצא ידי חובה בסוכה גזולה והוא ליה כאילו אכל חוץ לסוכה. ודו"ק.

חיוב האכילה מצד ה"סוכה"

והנה רבינו חננאל (סוכה כז:) כתב, מה חג מצות אכילת מצה חובה, אף בחג הסוכות ישיבה כעין דירה אכילה "בסוכה" בלילה הראשון חובה. ע"כ. והמשך לשונו "אכילה בסוכה" נראה לכאורה יתר לשון, שדי היה לו לומר אף בחג הסוכות בלילה הראשון חובה, ואריכות הלשון מוכיח שכל החיוב הוא "מצד הסוכה", שיאכל בסוכה, ולמשמע דהיאם שהוא מצטער ואוכל בביתו אין בו חיוב מצד הגזרה שזה. וכן הוא גם לשון הרמב"ם (פ"ו מסוכה הל"ז), אכילה בליל יו"ט ראשון "בסוכה" חובה. וכן הוא לשון הטור והש"ע (סימן תרל"ט ס"ג). ומשמע דחיוב אכילה בליל יו"ט ראשון הוא "בסוכה".

אלא שאינו מוכרח כ"כ, ויד הדוחה נטויה לומר דר"ל כיון שאם רצונו לאכול פת, חייב לאכול בסוכה, ולכן נקטו לשון זה שצריך לאכול "בסוכה", ולעולם י"ל דעיקר חיובו הוא משום היו"ט גרידא.

לעבור עליו בשנים

אלא שהדברים מפורשים לכאורה במאירי שם (עמוד פז מהספר), שהקשה, דלמה לי גזרה שזה דט"ו ט"ו מחג המצות, לחיוב אכילה ביו"ט של סוכות, וכן למה לי קרא לאכילת מצה בליל פסח, תיפוק ליה דחייב לאכול פת בליל יו"ט כמו בכל יום טוב. ותירץ, דאלמלא הגזרה שזה לא היו חייבים בו בפת מתורת סוכה, אלא מתורת יו"ט, ועכשיו חייבים בו מתורת יו"ט ומתורת סוכה, ולעבור עליו בשנים. אי נמי שמא לא נתחייב מתורת יו"ט אלא כדי שלא יהא בתענית, ואם אכל בערב יו"ט ושבע, אין חיוב לאכול עד מחרתו, קמ"ל גזרה שזה דחייב לאכול בליל יו"ט. ע"ש.

ומשני התירושים משמע, שהחיוב הוא משום הסוכה. ומה שהקשה שם דלמה לי גזרה שזה וכו', לדין לא קשיא מידי, שהרי בכל ימים טובים אם שכח לומר יעלה ויבא בברכת המזון אינו חוזר, וגזרה שזה אתא לאשמועינן דלא סגי דלא אכיל, וממילא אם לא אמר יעלה ויבא חוזר. ועיין בחידושי הר"ן סוכה שם. ועיין עוד בתוס' (ברכות מט:), ובש"ע (סימן תרל"ט), ובדרכי משה (שם) בשם המהר"ל. ע"ש.

אכילת עראי חוץ לסוכה

וע' להר"ן (דף יב: מהספר) שיישב הקושיא הנ"ל, דאמאי הוצרכו ללמוד חיוב האכילה מג"ש והא תיפוק ליה משום אכילת יו"ט, ותיצק דגמרינן מג"ש לאכול שיעור למחוייב לאכול בסוכה, דאילו מדין יו"ט סגי לאכול כביצה עראי חוץ לסוכה, דאמרינן דמחייב לאכול שיעור המחוייב לאכול בסוכה, ולפיכך נראה שהוא חייב לאכול יותר מכביצה. אלא שיש אומרים, דכיון דגמרינן מפסח, לגמרי גמרינן, מה התם בכזית אף הכא בכזית, ואע"ג דבשאר ימות החג, כזית אינו מחייב אלא לאכול בסוכה, מ"מ בליל א' שהוא חובה, חייב לאכול בסוכה. ועוד תירץ בשם אחרים (והוא סברת ר' יהודה הובא בתוס' ברכות מט:), דילפינן ג"ש לאכול אפי' ירדו גשמים, דאפי' שבשאר ימים פטור, בליל א' חייב לאכול בסוכה. ע"ש. הנה מתבאר מתירוצו שהחיוב הוא משום הסוכה, ולכן צריך לאכול שיעור המחוייב לאכול בסוכה דוקא.

ואף לסברת הי"א דסגי בכזית, מ"מ מודו דהחיוב הוא משום הסוכה, אלא דסגי בכזית בליל א' מכיון שהתורה קבעתו חובה. ולסברא זו צ"ל דמה שהוצרכו לג"ש, הוא בכדי לחייב יותר משאר יו"ט. וכמו שכתב המאירי להתחייב בשתיים, או שבא ללמד דביל א' חייב באכילת כזית בסוכה, ולא בעי דוקא כביצה כשאר הימים.

ושתי סברות אלו הביאם הריטב"א (סוכה כז. ונפסדו בח"י הרשב"א), דבתחילה אמר (הרא"ה) שצריך לאכול יותר מכביצה, להתחייב משום סוכה. כיון שעיקר החיוב הוא משום הישיבה בסוכה, צריך שיעור אכילה שחייב בסוכה. ואח"כ חזר בו, וכתב שבלי א'

החיוב בסוכה אפי' בכזית. דס"ל שעיקר החיוב הוא משום האכילה, אלא שהחיוב הוא אכילה בסוכה.

אכילה בערב סוכות

ועפ"ז הסבירו מחלוקת המהר"ל והד"מ (ס"י תרל"ט או י) שלדעת המהר"ל אסור לאכול בערב סוכות ממש שעות ולמעלה, דומיא דערב פסח. וכתב הרמ"א בד"מ, דחומרא בלי טעם היא, דשאני לאכול דצריך לאכול לתיאבון, אבל גבי סוכה "אין המצוה באכילה" שייצטרך לאכול לתיאבון, דאף אם ישב בסוכה בלא אכילה, מ"מ קיים מצות סוכה. מיהו סיים, שמצא באו"ז כדברי מהר"ל, שהוא ספק בירושלמי. וצריך לאכול בתיאבון. עכ"ל. והסביר, דדעת מהר"ל הוא דהחיוב הוא משום האכילה, ולכן צריך לאכול לתיאבון אבל דעת הד"מ, דהחיוב הוא הישיבה בסוכה, ולכן א"צ לאכול לתיאבון כמו מצה, דשם החיוב באכילה, ולכן צריך לאכול לתיאבון.

ועפ"ז מיושב מה שהקשה בשו"ת יחזק דעת (ח"ד ס"ו לו בהע'), על הרמ"א, דהיאך סבור היה לומר שהמצוה בסוכה בלי אכילה, והרי הלכה רווחת, שבלי א' חובה לאכול פת בסוכה. וע"פ הנ"ל מיושב, דיתכן לומר דכוונת הרמ"א דבסוכה עיקר החיוב הוא משום הישיבה בסוכה, ולא באכילה. ואף שהרמ"א כתב, "דאף אם ישב בסוכה בלא אכילה מ"מ קיים מצות סוכה", נראה דאין כוונתו דבישיבה גרידא מקיים המצוה, אלא כוונתו דעיקר החיוב הוא הישיבה בסוכה, וזה אפשר אף בלא אכילה, ואף שבלי א' חייב לאכול, מ"מ לא דימי ליל פסח, דעיקר החיוב הוא משום אכילה, אבל אין להעלות על הדעת, דלרמ"א אין חיוב אכילה בסוכה בלילה הראשון [ועיין בשער המלך פ"ו מהל' סוכה הל"ז שעמד בשיטת התוס', מדוע לא תירצו באכילת ליל א' צריך שיעור המחוייב בסוכה, ולכן הוצרכו לג"ש. וע"ש בדברי שער המלך והמעשה חושב. וע"ע במאמר מודפי ס"י תרל"ט סק"ו. והרבה מדברים נאמרו כבר בריטב"א. ואכמ"ל].

והנה מכל זה, נתבאר שחיוב האכילה בליל יו"ט, הוא משום הסוכה, ולא משום היו"ט גרידא. ונראה עוד ראייה לזה, מדלא תיקנו חז"ל ברכה מיוחדת לאכילה זו, אלא רק מברכים "לישב בסוכה", כמו בשאר ימי הסוכות, ואם החיוב היה משום היו"ט, הו"ל לתקן ברכה מיוחדת. ואף שיש צד לומר שעיקר החיוב הוא משום האכילה בסוכה, ולפ"ז היה צריך לתקן ברכה מיוחדת, מ"מ י"ל כיון שאין החיוב באכילה אלא רק בסוכה, לכך סגי בברכת "לישב בסוכה".

ועוד ראייה לזה מדאקשינן בגמ' (שם) דהיאך לר"א משלים בליל יו"ט האחרון, ופירש"י והא אין סוכה, ותירצו בגמ', דחזר בו ר"א ומודה דאין צריך י"ד סעודות, אלא סגי בסעודה אחת. ומשמע דצריך דוקא סוכה, דאם נימא משום היו"ט, מאי קושיא הא סוף סוף משלים ביו"ט האחרון, אבל לפי תוס' שם (ד"ה חזר וכו') אין ראייה. **והנה** נודע דר"א דהא דמצטער פטור מן הסוכה מדדרשינן "תשבו כעין תדורו" זה דוקא בישיבה עצמה, אבל בחיוב אכילה בליל ראשון שהוא ככל מצוות עשה, שגם מצטער חייב בהם ועיין בברכי יוסף (ס"י תעב אות י') ובמחזיק ברכה (ס"י תרמ או ב) שמצטער בשאר מצוות חייב. ע"ש. ופשוט הוא. וראה בילקוט יוסף שבת כרך א' ח"ד (מהדור' תשי"ג, סימן רפה) דמצטער חייב בשמו"ת. ע"ש.

וע"ע במועדים וזמנים (ח"א ס"י פח) שהביא מעשה בהגר"ח עוזר, שנוזמן לו אורח בסוכות, ומרוב הקור החליט שהוא פטור מן הסוכה, אבל האורח אמר שלו אין פטור, ומוכרח לירד לסוכה, וצוה הגר"ח שילכין לאורח סעודה בסוכה, ומיד ירד עמו לסוכה ואמר לו שאף שמצוות סוכה היא פטור מדין מצטער, מ"מ ממצוות הכנסת אורחים אינו פטור, ולכן מוכרח לירד עמו לסוכה.

ולכאורה יש לתלות דבר זה בחקירה הנז', דאם החיוב הוא משום ישיבה בסוכה, א"כ מצטער שפטור מן הסוכה פטור נמי מאכילה זו, ואף שאין מצטער פטור משאר מצוות והרי אכילה זו מ"ע, מ"מ כיון שעיקר חיובה הוא משום הישיבה בסוכה, וכמו שמוכח מלשון הד"מ, בודאי שמצטער פטור נמי מאכילה זו, אבל אי נימא דעיקר החיוב הוא האכילה, י"ל שגם מצטער חייב באכילה זו ככל מ"ע.

והרה"ג אברהם ליס בהערות על המאירי (שם סעי' 240) גם עמד בחקירה זו, אם החיוב הוא באכילה או הישיבה בסוכה, ושם כתב שיש נפ"מ בזה באכל פת גזול, דאם החיוב הוא האכילה לא יצא י"ח דהוי מצוה הבאה בעבירה, אבל אם החיוב הוא בישיבה הרי שהאכילה אינה גוף המצוה אלא מכשיר המצוה, ודמי למ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' שופר הל"ז) שיוצא י"ח בשופר הגזול, משום שהמצוה היא השמיעה ואין בקול דין גזול. אף הכא המצוה היא הישיבה ואין בזה גזול. ועי' בתשובת הרמב"ם (פאה"ד ס"י נא) דתקיעה בשופר הויא כמו עשיית הסוכה, ושמיית קול שופר הוי כמו הישיבה בסוכה.

ובזה יש ליישב קושיית הראשונים אמאי צריך לימוד מג"ש לאכילה בליל א', והא תיפוק ליה משום אכילת יו"ט, ומיושב דנפ"מ שבפת גזול יצא י"ח עדיין האכילה עצמה. אלא דלכאורה אינו מוכרח שהרי אדרבא י"ל כיון שילפינן בג"ש מאכילת מצה בליל פסח, ושם החיוב הוא האכילה עצמה, שגם באכילת ליל סוכות גם יהיה החיוב באכילה עצמה. וי"ל.

גם יש לחלק בין שופר לאכילה זו, דשאני שופר שלא נפסד כלום ע"י המצוה ולכן יצא, ואפשר שאם היה במציאות שהשופר היה נפסד ע"י התקיעה, שלא היה יוצא אבל הכא אף שעיקר המצוה היא הישיבה בסוכה, מ"מ אינו מתקיים אלא באכילה ובשעת האכילה גזול הפת ומפסיד ואפשר שלכן לא יצא י"ח, וצ"ע. וע"ע בספר מועדים וזמנים (ח"א ס"י פ"ו עמ' קט) שג"כ עמד בחקירה זו, וכתב שהביא בירושלמי (פ"ב בסוכה הל"ז) אם יוצאים במיני תרגימא או דוקא בפת.